

door Toon Steendijk.

In het begin van de 17e eeuw was er sprake van belastingontduiking op grote schaal op bier en brandewijn. Daarom stelden burgemeesteren en vroedschappen van Hoorn in 1622 nieuwe verordeningen, waarbij ze ook de tabaksbelasting gingen regelen: *"Ende alsoo den tobacq nu in een generale verpachtinge sal wierden gebracht, ende volgende voorgaende resolutie geschreven sal tot Amsterdam, daerme die ordonnantie sal dienen gedresseerd werden, omme d'selve ordonnantie te redresseren, sulx noch ten meerder dienste van de Landen sal bevinden te behoren"*(1)

Deze verordeningen waren zeer voordelig voor de stadskas, maar betekenden een verzwaring van de lasten voor de tabakshandelaren. Deze schreven in 1638 een uitvoerig verzoekschrift over de hoge tarieven op de invoer van tabak (2). Voor de tabakshandel op de Barbados- en Canarische eilanden moesten ze aan de West-Indische Compagnie vaste bedragen betalen, naast het normale vrachtgeld en convooigeld. De stad Hoorn inde ook nog belastingen, per pond verhandelde tabak. Dit maakte de lasten zo hoog dat ze uiteindelijk twee maal de tabakswaarde bedroeg. Het verzoekschrift werd door elf kooplieden aan de Heeren Staten van Holland en West-Friesland toegezonden. Ze wilden de belasting op de invoer verschuiven naar belasting op het verbruik. Voor de handelsstad Hoorn zal dat aan inkomsten niet veel uitgemaakt hebben.

In 1676 hebben klachten van handelaren en winkeliers weer een nieuwe verdeling van de belastinglasten tot gevolg. Hoorn krijgt dan van de Staten van Holland en West-Friesland een nieuwe ordonnantie voorgeschreven (3). Deze ordonnantie maakte verschil in de herkomst van de tabak, en men berekende de belasting per pond of per canaster.

Om de kwaliteit te bepalen werden stedelijke keurmeesters aangesteld, de handelaren moesten de helft van deze onkosten betalen. Bovendien moesten de handelaren hun opgeslagen waren laten inschrijven en de schipper die de goederen aangevoerd heeft vermelden. Alle schippers die tabak binnen brachten moesten dit onmiddellijk laten inschrijven, dit om fraude te voorkomen. Alleen op vertoon van dit inschrijfformulier mocht het schip worden gelost. Zo werd het een en ander dubbel gecontroleerd. Bij het verzwijgen en niet nakomen van de bepalingen werden hoge boetes geëist.

Het verkopen van tabak was voor veel mensen een bijverdienste;

dat blijkt wel uit de archiefstukken waarin wanbetalers voor het gerecht werden gedaagd(4). De belangrijkste tabaksverkoop vond plaats in de herberg, door de herbergier, maar ook de chirurgijn verkocht tabak, evenals de zilversmid, de linnenverkoper en zelfs de schoolmeester.

In 1691 ging het stadsbestuur ook daar munt uit slaan, de kleine verkoper werd een vergunning voorgeschreven. Tijdens de regering van Lodewijk Napoleon, in 1811 werden vele zaken opnieuw geregeld, er bleken in Hoorn (8000 inwoners) 72 tabakverkopers te bestaan. Om de concurrentie met Frankrijk te beperken werd de tabakshandel stilgelegd en bleven maar vijf franssprekende winkeliers over (5).

In de genoemde stukken over wanbetalers, die voor de "Commissarissen voor Kleine Zaken" werden geleid, staan twee pijpmakers vermeld. In de eerste plaats Pieter Gerridtz., tobacxpijpmaecker (1642), dit betrof zaken met de Raden van de Admiraliteit. Hierbij ging het waarschijnlijk om pijpleveranties voor de schepelingen. In latere stukken werd Pieter Gerridtz. potbacker genoemd.

Tussen de door mij gevonden 17e eeuwse pijpjes bevindt zich een exemplaar met een typisch Hoornse dubbelconische kop en de initialen PG (zie afbeelding).

De tweede pijpmaker is waarschijnlijk afkomstig uit Engeland. In een geding met de chirurgijn, Mr. Willem, wordt in 1642 de pijpmaker Doorn Litteraer genoemd. In de doop- en trouwboeken vinden we dat in 1628 de jonggezel, Doorn Litteraer trouwt met Trijn Reijnders dr. van Amsterdam. Ze woonden op het Achterom, waar meerdere Engelsen gehuisvest waren. In een vordering van huishuur werd in 1648 de weduwe van Doorn Litteraer genoemd. Het zal niet eenvoudig zijn om over de bedrijven van deze pijpmakers gegevens te vinden, want er bestond in Hoorn geen pijpmakers- of pottebakkersgilde.

Bronnen uit het archief West-Friese Gemeenten te Hoorn:

1. Resolutieboek van Burgemeesteren en Vroedschap, opberg nr. 106
2. Handel en neringen, opberg nr 2568, Gonnet Inventaris nr.453
3. Resolutieboek van Burgemeesteren en Vroedschap, opberg nr. 122
4. Rol van commissarissen van kleine zaken. Oud Rechterlijk-Archief, opberg nr. 4430,4431
5. Klaas van Voorst, Chronyck van Hoorn, opberg nr. 23

Enige archiefstukken die betrekking hebben op de handel in tabak en de aanwezigheid van pijpmakers in Hoorn. Hieronder een vertaling van de originele stukken, die op de naast gelegen pagina staan. De uitspraak staat naast de aanklacht vermeld.

- I Mr. Willem chirurgijn, eiser, Commissarissen verclaeren en Jacob Jansz. in de cleijne gedaagde wellich havensteegh, gedaagde concludeert tot betalinge van XIII gl uyt sake van coop van tobacc (=schuldig)
- II D'zelve eiser, ende Doorn Litteraer pijpmaker,gedaagde,concludeert ter betalinge van elff gl. uyt sake ende als reste van coop ende conditie ten voordeel van eiser gepurificeerd. Commissarissen houden de sake in advijs tot doenredag
- III Doorn Litteraer, pijpmaker, ende Mr.Willem chirurgijn, gedaagde,concludeert tot betalinge van vijftich car. gl. uyt sake van coop van een tonne pijpen daerboven de gedaagde heeft gerespondeert Commissarissen houden de sake in advijs tot doenredag
- IV Bent Jansz.,eijser, contra Pieter Gerridtsz. toebaxpijpenmaker,gedaagde ende defait concludeert tot restitutie van derthien gl. sesthien stuyvers bij de gedaagde van de Raden ter Admiraliteit ontfangen hem eiser toebehorende
- V Mr.Cornelis Schoolmeester eiser,contra Jacob Volckertsz. gedaagde,om betalinge van 13 gl, over coop en leverantie van tabacq wellich (=schuldig)

I

Mr Willem Gf. van der Grinten
G. van der Grinten
fabriek van Gf. van der Grinten
Bataljon van Gf. van der Grinten
van der Grinten

Donnerstag
Gf. van der Grinten

II

Gf. van der Grinten
fabriek van Gf. van der Grinten
Bataljon van Gf. van der Grinten
van der Grinten

Donnerstag
Gf. van der Grinten

III

Gf. van der Grinten
fabriek van Gf. van der Grinten
Bataljon van Gf. van der Grinten
van der Grinten

Donnerstag
Gf. van der Grinten

IV

Gf. van der Grinten
fabriek van Gf. van der Grinten
Bataljon van Gf. van der Grinten
van der Grinten

In der
Gf. van der Grinten

V

Gf. van der Grinten
fabriek van Gf. van der Grinten
Bataljon van Gf. van der Grinten
van der Grinten

Indien